

Overordnede pointer fra det kvalitative forskningsspor

- Praksisforskningen

Et praksisforskningsprojekt på tværs af de 11 nordjyske kommuner

Af: Charlotte Dyreborg Madsen

Den kvalitative forsknings afsæt

I det kvalitative forskningsspor under projektet 'Den Mangfoldige Folkeskole' har der været fokus på at undersøge, hvordan der samarbejdes om at skabe deltagelsesmuligheder for alle børn – med særligt fokus på de børn, der på forskellige måder har det svært i skolen. På tværs af de 11 nordjyske kommuner har den gennemgående problemstilling handlet om, hvordan specialpædagogik og specialpædagogiske indsatser og tilbud kan forstås og organiseres, og hvilken betydning det får for børnenes skoleliv og deltagelsesmuligheder.

Når børn opleves som vanskelige at inkludere i skolen, vil PPR ofte blive inddraget med henblik på at foretage en undersøgelse eller iværksætte en videre udredning af det enkelte barn. Der ses ofte lange ventetider, hvilket skaber frustration hos både familier, det pædagogiske personale, PPR og forvaltningerne. I disse år arbejdes der derfor i kommunerne og på skolerne med at udvikle forskellige organiseringer, tiltag og indsatser, som skal bidrage til, at flere børn kan være og blive i almenskolen. Der arbejdes fx med, hvordan specialpædagogiske ressourcer kan fordeles og organiseres på andre måder, hvordan man i højere grad kan inddrage specialpædagogiske tilgange og metoder i almenskolen, både for at støtte enkeltbørn og skabe et miljø, der i højere grad er præget af struktur og overskuelighed, hvordan man kan organisere forskellige typer mellemformer lokalt på skolerne, og hvordan man kan organisere og gennemføre vejledningsindsatser af det pædagogiske personale – med det formål at segregere færre børn til specialtilbud. I det kvalitative forskningsspor er ovennævnte problemstillinger og praksisser blevet undersøgt på tværs af de nordjyske kommuner, og nogle af de organiseringer og tiltag, som kommunerne og skolerne arbejder med ift. at håndtere inklusions- og segregeringsudfordringerne, er blevet udforsket.

Forskningsspørgsmål i det kvalitative forskningsspor:

På tværs af de nordjyske kommuner udforskes, hvordan specialpædagogik og specialpædagogiske indsatser forstås og organiseres (på forskellige måder), og hvilken betydning det har for børnenes deltagelsesmuligheder i skolens fællesskaber.

Teori og metode

Med afsæt i *social praksisteori* har der i det kvalitative forskningsspor været arbejdet med *praksisforskning* som tilgang – med en bestræbelse på, praksisnært og i samarbejde med skolens fagprofessionelle, PPR og forvaltningslederne, at undersøge nogle af skolens aktuelle udfordringer og dilemmaer fra forskellige perspektiver. Praksisforskning som tilgang handler om at organisere forskningen som et samarbejde mellem forsker og dem, som forskningen vedrører – for på den måde at skabe gensidige læreprocesser og viden om problemstillingen set fra forskellige perspektiver. Med afsæt i social praksisteori flyttes fokus fra enkeltindivider til deres fælles liv med hinanden. Mennesker forstås som deltagere i og på tværs af forskellige sammenhænge, og er igennem deres handlinger med til at skabe, opretholde og forandre de praksisser, de deltager i. Der trækkes derfor på en forståelse af, at fx *skolevanskeligheder* og *udskillelsesprocesser* ikke kan forstås isoleret, så selvom udfordringer i skolen ofte forstås og beskrives som noget individuelt, hvor

problemer knyttes til det enkelte barn, så forstås skolevanskeligheder og børns udfordringer i en social praksisteoretisk ramme i sammenhæng med de sociale og strukturelle betingelser.

Forskningsproces og rammer

Det kvalitative forskningsspør er fordelt over 3 år, hvor projektudviklingen i det første halve år er foregået i samarbejde med de nordjyske kommuner, med det formål at gøre forskningen praksisnær og relevant for de enkelte kommuner og skoler.

Herefter har der været 2 år, hvor de ovenstående problemstillinger igennem praksisforskning har været udforsket. Metoderne har hovedsageligt bestået af deltagerobservation, samtaler og interviews, og løbende har både praksisproblemstillinger, dilemmaer og analyser udviklet sig.

Det sidste halve år har fokus primært været kondensering, analyse, almengørelse samt indledende arbejde med formidling af forskningens pointer og fund – hvilket i det kommende år vil fortsætte igennem bl.a. formidling og publicering.

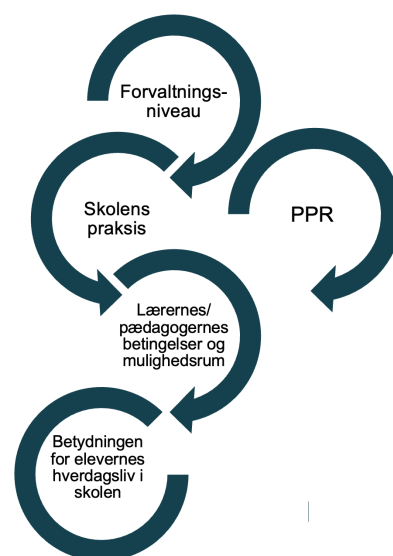
Praksisforskningens fokus

Med praksisforskningen har der været fokus på forskellige men sammenhængende spørgsmål, forstået som nogle emergerende problemstillinger og forskningsspørgsmål, der i projektets første fase er udviklet i samarbejde med kommunerne og den pædagogiske praksis - med afsæt i nogle af de aktuelle dilemmaer og udfordringer, der kommunalt er fokus på og arbejdes med.

I de nordjyske kommuner arbejdes der i disse år bl.a. med forskellige modeller, tiltag og bud på, hvordan man kan omorganisere, skabe forandringer og dermed bryde den stigende segregeringskurve. På tværs af kommunerne, og på tværs af forskning og praksis, er nogle af de organiseringsformer og tiltag - samt de dilemmaer der knytter sig til - blevet udforsket fra forskellige perspektiver. Derigennem er der i den kvalitative forskningsspør udviklet nye bud på problemforståelser og pædagogisk praksis.

I det kvalitative forskningsspør er forskellige repræsentanter (både skolechefer, ledere på forvaltninger, skoleledere, inklusionsvejledere, PPR, lærere, forældre og børn) undervejs blevet involveret i et udforskende samarbejde; i forhold til at undersøge, hvordan praksisudviklingen får betydning ift. børnenes deltagelsesmuligheder i skolens hverdagsliv.

Der har derfor været et særligt fokus på *samarbejdet* om den pædagogiske praksis, og hvordan man i kommunerne på forskellige måder arbejder med at overskride barrierer for samarbejdet og udvikle nye samarbejdsformer mellem forskellige aktører,

som har ledende, understøttende og vejledende funktioner (fx PPR og skolernes forskellige vejledere).

Nogle af de spørgsmål, som praksisforskningen har rejst er flg.:

- Hvordan forstås og arbejdes der med specialpædagogik i den pædagogiske praksis?
- Hvordan organiseres specialpædagogiske indsatser og tilbud, og hvilke forståelser af specialviden og specialpædagogik trækkes der på?
- Hvordan understøtter de forskellige organiseringer lærernes muligheder for at skabe deltagelsesmuligheder for alle børn?
- Hvad er formålet med de forskellige specialpædagogiske tilbud og indsatser (fx mellemformer eller specialtilbud), og hvordan understøtter de forskellige organiseringer og modeller formålet?
- Hvordan opleves de forskellige indsatser og organiseringer fra forskellige perspektiver – herunder både forældre-, lærer-, PPR-, leder- og forvaltningsperspektiv – men også fra et børneperspektiv? – Hvilke muligheder, barrierer og dilemmaer skabes, og hvilken betydning får de for børnenes deltagelsesmuligheder og skolens hverdagsliv.

Hvad kan praksisforskningen overordnet pege på?

I kommunerne arbejdes der med specialpædagogik på mange måder: gennem samarbejde, tværfaglige teams, udviklingen af lokale mellemformer, nye organiseringer og vejledningsformer mv. Forskellige forståelser og organiseringer ser ud til at skabe forskellige muligheder og dilemmaer – både for lærere, pædagoger, ledere og PPR – og for børns deltagelse i skolens hverdagsliv. Kommunerne har organiseret forskellige specialpædagogiske indsatser og ressourcer meget forskelligt: nogle har udviklet lokale mellemformer på skolerne, andre har styrket tværfaglige teams og nye samarbejdsformer mellem skole, PPR og ledelse, og dermed iværksat modeller for tværfaglig vejledning og sparring.

Praksisforskningen viser, at forståelserne af specialpædagogik varierer – og at disse forskelle får stor betydning for, hvordan børn kan deltage i skolens fællesskaber. Der ses en overvejende tendens til at specialpædagogik i alment skolen både forstås som øget 'struktur i undervisningen' (fx som strukturtavler i klasserne, der visualiserer dagens og times program) – men især som individuelle indsatser rettet mod de særlige behov, som man har udpeget eller identificeret hos det enkelte barn. Det betyder, at pædagogiske og didaktiske indsatser ofte bliver kompenserende og rettet mod enkeltbørn. Dermed risikerer man at miste blikket for de sociale og kontekstuelle betingelser, der også har betydning for, hvordan børn trives og deltager.

Problemforståelsens betydning

I pressede situationer, når et barn opleves som fx uroligt eller svært at inkludere, sker der nogle gange det, at problemet bliver forstået som noget, der hovedsageligt knytter sig til det enkelte barn, og i vejledningen af det pædagogiske personale kan fokus komme til at handle om at finde indsatser rettet mod det enkelte barn. Problemet kan fx blive talt om som sociale vanskeligheder, opmærksomhedsproblemer, manglende selvregulering eller antagelser om diagnoser. Man kan sige, at problemerne i disse tilfælde bliver individualiserede. Udfordringen er, at individualiserede problemforståelser risikerer at skygge for kontekstens betydning: fx de sociale dynamikker i klassen, det relationelle mellem børn og voksne, den måde aktiviteterne er organiserede på, de situerede pædagogiske og didaktiske valg, de voksne tager i situationen, organisering, rammer og fysiske forhold, og i det hele taget de strukturelle betingelser, der også har betydning for lærere og pædagogers handlemuligheder. I mange af de vanskelige situationer i skolens praksis, der er blevet

fulgt i det kvalitative forskningsspor, ses dette ofte, når de voksne bliver pressede. Udfordringen er, at de indsatser, der igangsættes, rettes mod enkeltbørn, og man mister blikket for, hvordan børns deltagelsesmuligheder formes i et komplekst samspil mellem bl.a. relationer, sociale dynamikker, kultur, undervisningens rammer og de voksnes mulighed for samarbejde. Den kvalitative forskning kan vise eksempler på, hvordan de strukturelle betingelser får betydning for problemforståelsen, og at dette også må ses som en del af problemet. I vejledningsprocesser vil det derfor kunne udvide analyserne og skabe nye handlemuligheder, hvis lærere, pædagoger, vejledere og PPR sammen undersøger, hvordan de vanskelige situationer, hvor børn og/eller voksne bliver pressede, hænger sammen med fællesskabets dynamikker, rammer, organiseringer mv.

Kompenserende og udviklingsorienterede indsatser

Praksisforskningen viser, hvordan mange lærere og pædagoger i det daglige hele tiden arbejder på at balancere mellem *individuelle og fællesskabsrettede indsatser*. Når problemer forstås som noget individuelt, bliver løsningerne ofte individuelle - og også ofte kompenserende. Der arbejdes bl.a. med at skabe mere forskellige specialpædagogiske greb, som fx synlig struktur, skærmning eller individuelle særaftaler. Når vanskeligheder derimod forstås som noget, der opstår i samspil med omgivelserne, åbner det for mere udviklingsorienterede tilgange, hvor fx udvikling af fællesskabet og undervisningen også tænkes som en del af løsningen.

På tværs af skolerne arbejdes der ofte med individuelle støtteforanstaltninger og indsatser, der kan karakteriseres som kompenserende strategier, redskaber og indsatser – og der opstår i dette arbejde ofte et dilemma i forhold til hvordan og hvor meget, der kan arbejdes med udviklingsrettede tilgange og indsatser, og hvad der overhovedet menes med dette. Det ser ud til at der i overvejende grad trækkes på kompenserende indsatser, når børn og voksne er pressede, og at det kræver overskud hos særligt lærere og pædagoger, hvis der skal arbejdes med mere udviklingsorienterede og fællesskabsrettede indsatser.

Mellemformer – forskellige forståelser, formål og organiseringer

På tværs af kommunerne ses mange forskellige måder at arbejde med *mellemformer* på. Mellemformer udvikles ofte lokalt på de enkelte skoler eller som kommunale tilbud, der er forankret i en større specialpædagogisk organisering. Der ses på tværs af kommunerne forskellige måder at organisere mellemformer på - og forskellige måder at arbejde med (special)undervisning, støtte og fællesskaber på i disse tilbud. Mellemformer kan være alt fra særlige hold, klasser og fleksible læringsmiljøer, til fysiske rum som "pauserum" eller "stillerum". Nogle mellemformer er organiseret som etablerede klasser, som sammensættes med inspiration fra NEST, andre steder bruges mellemformen som enten en kortvarig støtteindsats, eller som et fast sted, hvor børn kan "sendes hen", når der opstår behov.

Det ser ud til at mange af mellemformerne rummer både muligheder og dilemmaer. De kan skabe nye deltagelsesmuligheder for børn, der i kortere perioder kan have brug for nogle mindre og mere overskuelige rammer for at trives og lære – men de kan også risikere at skabe nye former for segregering, hvis de primært forstås som steder, hvor børn "sendes hen". Dermed bliver formålet med mellemformen centralt.

Charlotte Dyreborg Madsen

Ph.d., forsker og projektleder

Det kvalitative forskningsspor i 'Den Mangfoldige Folkeskole'

Mail: cma@ucn.dk / chamadsen@edu.au.dk